

Een politiek feestredenaar zal bij een gelegenheid als deze naar alle waarschijnlijkheid zijn staatkundige visie op de Vlaamse gemeenschap in het Europa van morgen vertolken. Een economisch gevormd spreker zal zich allicht tot beschouwingen over de weldaden en tekortkomingen van de verzorgingsstaat en over de toekomst van onze kleine en middelgrote ondernemingen geroepen voelen. Het ligt dan ook voor de hand dat een schrijver die ertoe wordt uitgenodigd om op een dag als deze het achterste van zijn Vlaamse tong te laten zien, zich op zijn eigen terrein zal begeven, nl. dat van de cultuur. Op cultureel gebied kun je natuurlijk, net als op vele andere gebieden, heel wat vastspijkeren dat loszit en ook heel wat loswrikken dat vastgeroest is, maar ik zal me beperken tot het antwoord op een vraag die toch ook niemand van u onverschillig kan laten : heeft Vlaanderen een culturele identiteit, een cultureel imago in het buitenland? Genieten onze taal, onze letterkunde, ons toneel, onze schilderkunst, onze muziek, onze filmkunst enig prestige buiten onze grenzen? Hebben wij in de loop van de laatste decennia, laten we maar zeggen in de loop van de laatste kwarteeuw, op één van deze diverse gebieden enig gezag of zelfs maar enige betekenis verworven?

Ik vrees dat het antwoord op deze vragen op zijn minst dubbelzinnig, om niet te zeggen ontgoochelend zal zijn. Ik neem aan dat u realistisch genoeg bent om geen aanstoot te nemen aan mijn pessimistische visie, die helaas door onweerlegbare vaststellingen en persoonlijke ervaringen geïnspireerd is. Pessimisme is overigens niet noodzakelijk defaitisme, en bovendien hoeven we, als we onze culturele volwassenheid en autonomie in de toekomst willen bewijzen, niet bang te zijn voor zelfkritiek. In dit opzicht herinner ik graag aan een uitspraak van Jozef Deleu, hoofdredacteur van *Ons Erfdeel*, die een jaar of drie geleden, tijdens een redevoering naar aanleiding van de herdenking van de Val van Antwerpen, terecht het volgende constateerde : ‘Cultuur staat voor hogere waarden, maar ze neemt ook die waarden op de korrel, want ze heeft een kritische functie, die haar moet behoeden voor verkalking.’

Een eerste vaststelling die ik zou willen maken en die u allen ongetwijfeld op grond van eigen ervaringen zult bijtreden is dat onze culturele identiteit verschemert tot een spookachtig schaduwbeeld wanneer we alleen maar 50 kilometer zuidwaarts sporen. In de Brusselse metrostations vangt men, bij het verlaten van de trein, weliswaar nog een glimp op van indrukwekkende muurschilderingen, gesigneerd door levende Vlaamse kunstenaars als Octave Landuyt, Roger Raveel en Pol Mara, maar wie zich verder bovengronds in het hart van de hoofdstad waagt zal vruchteloos uitkijken naar een boek van een Vlaams auteur in de winkelramen van de boekhandels of naar de aanwezigheid van Vlaamse kunstwerken in de belangrijkste galerieën. Onze culturele aanwezigheid is er ontegensprekelijk besmet met de vooroordelen en de argwaan die ook de gastarbeiderskolonies treft en het is dan ook niet verwonderlijk dat ze gedoemd is tot een geïsoleerd, marginaal bestaan in artistieke getto's. Ik zal daar niet nader op ingaan. Deze en andere grieven zijn u voldoende bekend: het is een oud zeer dat al vaker aan de kaak werd gesteld. De vernederingen en de doorlopende miskennis

die wij als cultureel ontvoogde Vlamingen in onze eigen hoofdstad, binnen onze eigen nationale grenzen, moeten ervaren voorspellen in ieder geval niet veel goeds omtrent ons imago in het buitenland.

Dat wij, afstammelingen van de gebroeders Van Eyck, Breugel en Rubens, van Vesalius en Mercator, onze reputatie en ons aanzien in de wereld verbeurd hebben kon ik bij herhaalde gelegenheden zelf constateren. Op andere continenten moet je telkens weer je nationaliteit omstandig toelichten, alsof je tot een duistere volksstam of etnische minderheid uit de een of andere oceanische archipel behoort. We worden niet eens ondergewaardeerd – dat zou nog tamelijk vleiend zijn – nee, men kent ons gewoon niet, dat wil zeggen dat men niet weet in welk staatsverband wij thuishoren. Laat ik u daar enkele voorbeelden van geven. Toen ik in 1970, tijdens een verblijf in Buenos Aires, een gesprek met een .Argentijnse kelner aanknoopte en deze naar mijn nationaliteit informeerde, zei ik in alle onbevanging dat ik uit ‘Flandes’ kwam. Omdat hij het kennelijk in de pampa hoorde donderen, probeerde ik het met ‘flamenco’. Hij kende wel een Spaanse dans die ‘flamenco’ heette, maar omtrent mijn afkomst maakte het hem niets wijzer. Enigszins verontrust maakte ik me ten slotte bekend als een ‘Belga’, een inwoner van het vorstendom ‘Bélgica’, en toen merkte ik dat het hem begon te dagen. Hij legde een denkbeeldig geweer tegen de schouder en zei : ‘FN’. Ik hoef u niet te zeggen dat het me als Vlaming én als, pacifist neerslachtig maakte, te worden geïdentificeerd als een onderdaan van een verre, vage natie die haar exportcijfers met een bloeiende wapenhandel verguldde.

Min of meer gelijkaardige ervaringen, zij het op een vreedzamer vlak, had ik in Canada, Polen en de Sovjet-Unie. Eén enkel voorbeeld, ter illustratie, wil ik nog graag even aanhalen. Uit een gesprek met studenten van prof. Mironov, die omstreeks het eind van de jaren zestig Nederlands doceerde aan de Universiteit van Moskou, is me gebleken dat de kennis die deze jonge, Russische neerlandici van de zogenaamde Nederlandse letterkunde hadden zich beperkte tot twee auteursnamen: Charles de Coster, de vader van *Tijl Uilenspiegel*, een Franstalige, in München geboren Belgische schrijver, en Antoon Coolen, een Noord-Nederlandse schrijver van streekromans, te vergelijken met onze Emiel Van Hemeldonck. Timmermans, Streuvels, Walschap en Elsschot waren tot mijn verbazing nog helemaal niet tot ze doorgedrongen. Eerlijkheidshalve moet ik erkennen dat de Russen, wat hun kennis van de Vlaamse literatuur en ook van onze schone kunsten betreft, hun horizon ondertussen merkkelijk hebben verruimd. Dit blijkt onder meer uit het feit dat in de loop van de laatste vijf jaar – dus nog vóór de grote dooi die ‘glasnost’ heet – in Moskou niet minder dan drie omnibussen van nog levende Vlaamse auteurs het licht zagen, namelijk van Lampo, Vandelloo en van mezelf. Veel meer dan een vleugje balsem op een gapende wonde is dit niet, want van een echte doorbraak van de Vlaamse cultuur in de Sovjet-Unie (of waar ook ter wereld) kan men helaas, nog lang niet spreken. We hebben er onze neus door het sleutelgat mogen steken, maar een gezicht hoort er nog niet bij.

In de .Angelsaksische gebieden bijvoorbeeld staan wij, ondanks enkele bescheiden succesjes, nog steeds met de pet in de hand op de drempel, en ik vrees: dat een alsmaar toenemende begripsverwarring omtrent onze identiteit een effectievere cultuurspreiding in de Verenigde staten, Canada en Engeland allerm minst in de hand werkt. Gemakshalve houd ik het

maar even bij de literatuur. Werd de Vlaamse letterkunde een jaar of 20 geleden nog ondubbelzinnig als 'Flemish' aangeduid, vanaf de jaren zeventig is het gebruikelijk geworden ze min of meer als een begaafd stiefzusje bij de Nederlandse letteren in te lijven. Dit betekent in de praktijk dat we, ongeacht de historische, ideologische en taalkundige verschillen tussen Noord en Zuid, naar de Engelssprekende gebieden zonder meer worden geëxporteerd als 'Netherlandic Literature', 'Netherlandish Literature' of 'Dutch Literature', en om de verwarring nog groter te maken af en toe ook als 'Belgian Literature'. Niemand in het buitenland weet blijkbaar nog wat hij zich daarbij moet voorstellen. Onze Vlaamse eigenheid, onze authenticiteit is in dit cultuurpakket volkomen onzichtbaar geworden. De Leuvense literair-historicus prof. Marcel Janssens, die vorig jaar tot een reeks gastcolleges aan de University of California in Berkeley werd uitgenodigd, heeft zich op zijn beurt aan die onverantwoorde rubriceringen geërgerd. In een bijdrage tot *Dietsche Warande en Belfort* gaf hij in oktober 1987 lucht aan zijn wrevel in verband hiermee. Ik citeer de slotbeschouwing van zijn artikel :

'Het is een niet zo fraaie warboel, en het verbetert er niet op. Dutch, Flemish, Netherlandic, Belgian, Netherlandish: wat is voor een Engelssprekende het passende label voor onze culturele identiteit?'

Een vraag die onze hooggeleerde academicus. blijkbaar ook niet weet te beantwoorden. Een andere hooggeleerde heer, prof. Martin Bakker, docent Nederlandse literatuur aan Calvin College in Michigan, met wie ik onlangs in Antwerpen een boeiende gedachtewisseling had, bleek zich in dit Vlaams-Nederlands-Belgische kluwen al evenzeer verstrikt te voelen als prof. Janssens.

Ook de Duitsers zitten al jarenlang met de begrippen 'flämisch' en 'niederländisch' in de knoop. Georg Hermanowski, die in de jaren zestig tientallen Vlaamse romans in het Duits, vertaalde en bij uitgevers onderbracht, was een hardnekkige voorstander van de benaming 'flämische Literatur', maar zijn vrij gezonde opvatting werd in de jaren zeventig, onder invloed van de culturele akkoorden en de verbroederingsroes tussen Noord en Zuid, geleidelijk verdrongen door de etikettering 'niederländische Literatur'. Het ligt voor de hand dat zo'n label meer dan eens aanleiding geeft tot betreuenswaardige misverstanden. Een jaar of tien geleden hoorde ik op de Hessischer Rundfunk een op hol geslagen criticus onze Felix Timmermans bestempelen als 'ein holländischer Dichter', en in 1980 werd ik zelf ook door een Duitse recensent tot 'Holländer' genaturaliseerd. Deze recensent, zekere Jochen Schmidt, redacteur van de *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, en dus niet de eerste de beste, had waarschijnlijk de flaptekst van mijn roman *Golden Ophelia*, verschenen in een Duitse vertaling bij Limes Verlag in München, met bijzonder veel aandacht gelezen. In die tekst werd ik gesitueerd als 'einen der populärsten niederländischen Autoren'. Je kunt het Herrn Schmidt dan ook niet kwalijk nemen dat hij me niet alleen het Nederlanderschap verleende, maar in de plaats van handeling in het boek ook zeer duidelijk het Amsterdamse stadsbeeld herkende. Ik citeer uit zijn bespreking: 'Aber das geistige Klima ist doch holländisch, und die Stadt, in welcher der polnische Emigrant ... ein Blumengeschäft betreibt ..., ist dem lebendigen Amsterdam sichtlich nachgebildet.' Dat er in de roman met franken wordt betaald en dat een wielrenner in Drogenbos ten val komt is Herrn Schmidt kennelijk ontgaan.

Uiteraard is deze onrechtmatige vernederlandsing van onze culturele identiteit niet de enige reden waarom we tot dusver geen eigen imago in het buitenland konden opbouwen. Een veel belangrijker reden is naar mijn oordeel ons gebrek aan zelfbewustzijn, ons minderwaardigheidsgevoel, ik zou haast durven zeggen ons totaal gebrek aan chauvinisme. Ik zou onzin vertellen als ik beweerde dat ik een bewonderaar ben van de zielige, napoleontische korporaal Chauvin, de belichaming van de kritiekloze, patriottische dweper, maar wat ik denk van een volk dat zijn eigen geestelijk erfgoed verloochent en zijn kunstenaars niet naar waarde schat zal ik fatsoenshalve achter de tanden houden. In Nederland, Frankrijk, Engeland, Duitsland, Zweden worden de schrijvers, schilders en musici van eigen bodem door het publiek op handen gedragen en door de media vertroeteld. In Vlaanderen worden ze beschimpt en gekleineerd, of gewoon doodgezwegen. Wie regelmatig op de BRT afstemt zal het ook wel zijn opgevallen dat in dit verkavelde paradijs, eertijds zo geestdriftig door [Armand] Preud'homme en andere barden bezongen, de anarchistische trendsetters hun eigen kinderen grillen en ze met hun vingers opeten. Jawel, dames en heren, de barbarian barbecue is in. Cultuur wordt bij ons met grote scheppen uit het buitenland gehaald en tot snobistisch televisievoer verwerkt in programma's als 'Wie schrijft die blijft', 'Kunstzaken' en 'Eiland'. De eigen, nationale inbreng wordt aan een roestig spijkertje achter de deur gehangen. Vlaamse auteurs kunnen, tenzij ze Claus heten of over een Hollandse licentie beschikken, per definitie aanspraak maken op de status van dissident. De profeten wonen als vanouds buiten de grenzen, of zoals de Duitse filosoof Ernst Bloch dat zo mooi zegt : 'Am Fuss des Leuchtturms ist kein Licht' (= Aan de voet van de vuurtoren is geen licht). Het is dan ook evident dat het buitenland geen belangstelling zal hebben voor kunstenaars die in eigen land weinig of geen erkenning vinden.

Vanuit datzelfde minderwaardigheidsgevoel, dat gebrek aan zelfbewustzijn, moet mijns inziens ook onze verhouding tot Nederland worden verklaard, die zich zo langzamerhand tot een meesterslaaf-verhouding heeft ontwikkeld. In de culturele perspectief hebben wij ons vanaf de jaren vijftig met blinde geestdrift, met slaafse afhankelijkheid zou je kunnen zeggen, aan onze noordelijke stambroeders opgetrokken. We laten geen gelegenheid voorbijgaan om ze naar de ogen te kijken, om ze schaamteloos op te vrijen, en als het even kan wordt er door zogenaamde progressieve, jonge Vlamingen ook dankbaar gebruik gemaakt van de gelegenheid om op de Nederlandse buis of in de Nederlandse pers het eigen, vaderlandse nest te bevullen. Voor daze trendgevoelige jongens en meisjes is Nederland blijkbaar hét grote voorbeeld, de wijze erfoom die ons op het rechte taal- en cultuurpad moet brengen. Dat ze in werkelijkheid niet voor vol worden aangezien, dat ze door hun noordelijke gastheren smalend als namaak Hollandertjes worden behandeld, schijnen ze niet eens door te hebben. Een jaar of drie geleden hoorde ik in een televisiestudio in Hilversum een studiomeester, die zich niet bewust was van mijn nabijheid, de schampere opmerking maken : 'Die Vlamingen krijgen natuurlijk liever een Hollands orgasme dan een Vlaams kruisje op hun voorhoofd voor het slapengaan.' Dergelijke cynische reflexen zijn best begrijpelijk. We hebben ze in taal, zeden en opvattingen nageaapt en dat moest ze uiteindelijk wel irriteren. In een meester-slaaf-verhouding wordt de meester uitgedaagd om de slaaf te trappen en te vernederen. Dat is nu ook volop bezig te gebeuren, het opvallendst in de culturele sector. We

hoeven ons niet blind te staren op de goedkope populariteit die Urbanus, Bart Peeters en Goedele Liekens bij de gratie van het zaligmakende medium televisie boven de Moerdijk genieten: entertainers zijn geen cultuurdragers en het applaus voor de hansworst houdt niet noodzakelijk een erkenning in van de geestelijke waarden van een volk. Ik zeg dit niet uit minachting voor de vedetten van de amusementswereld, die op hun eigen manier en met hun eigen creatieve middelen de samenleving ventileren; zij vervullen alleen een heel andere maatschappelijke rol dan de kunstenaars, de dichters en de denkers, de scheppers en de vertolkers,. Deze laatste categorieën, die tijdens de grote braindrain in de 16^e eeuw in het Noorden meer dan welkom waren, worden sinds de jaren zeventig van onze eeuw steeds angstvalliger boven de grote rivieren geweerd en ik hoop dat ik u voldoende duidelijk heb kunnen maken waarom dat gebeurt. Ik zou het prachtig vinden als wij, na de ontuchtering die hier onvermijdelijk op moet volgen, in de mesalliance tussen de zo wezenlijk van elkaar verschillende Nederlandse en Vlaamse culturen een signaal zouden willen zien om wat zelfbewuster op eigen benen te gaan staan, om onszelf opnieuw te ontdekken en onze zelfstandigheid als een volk met een rijk, cultureel verleden en een autonome toekomst te bevestigen. De zelfonderschatting, waaraan mij momenteel lijden, vindt hoegenaamd geen rechtvaardiging in wat wij zijn en wat wij kunnen. In de reeks bijdragen die hij jarenlang voor de ‘Kunst- en Cultuuragenda’ van het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel schreef, publiceerde mijn betreurde vriend Marnix Gijsen een opstel onder de titel : ‘Wat zijn de Nederlanders ons verschuldigd?’. Het antwoord daarop geeft hij al meteen in de eerste zin van zijn opstel : ‘Het is gauw gezegd : hun beschaving.’ Daar schuilt niet alleen een historische grond van waarheid in, maar het zou ons ook in de overtuiging moeten sterken dat wij geen enkele reden hebben om ons minderwaardig te voelen en ons te koesteren in een geleende cultuur. Het is misschien een utopische dagdroom, maar ik kan niet anders dan de visie op de toekomst van Vlaanderen bijtreden die Anton Van Wilderode heeft vertolkt in zijn gedicht ‘De wereld die wij willen’. Ik citeer tot besluit een van de zeven strofen uit dit gedicht :

De wereld die wij willen is een Vlaanderen
verlost van velerlei onvrijheid en bevoogding,
weer vaderhuis voor zijn verstrooide kinderen.